

Duodju

Bargobihtát

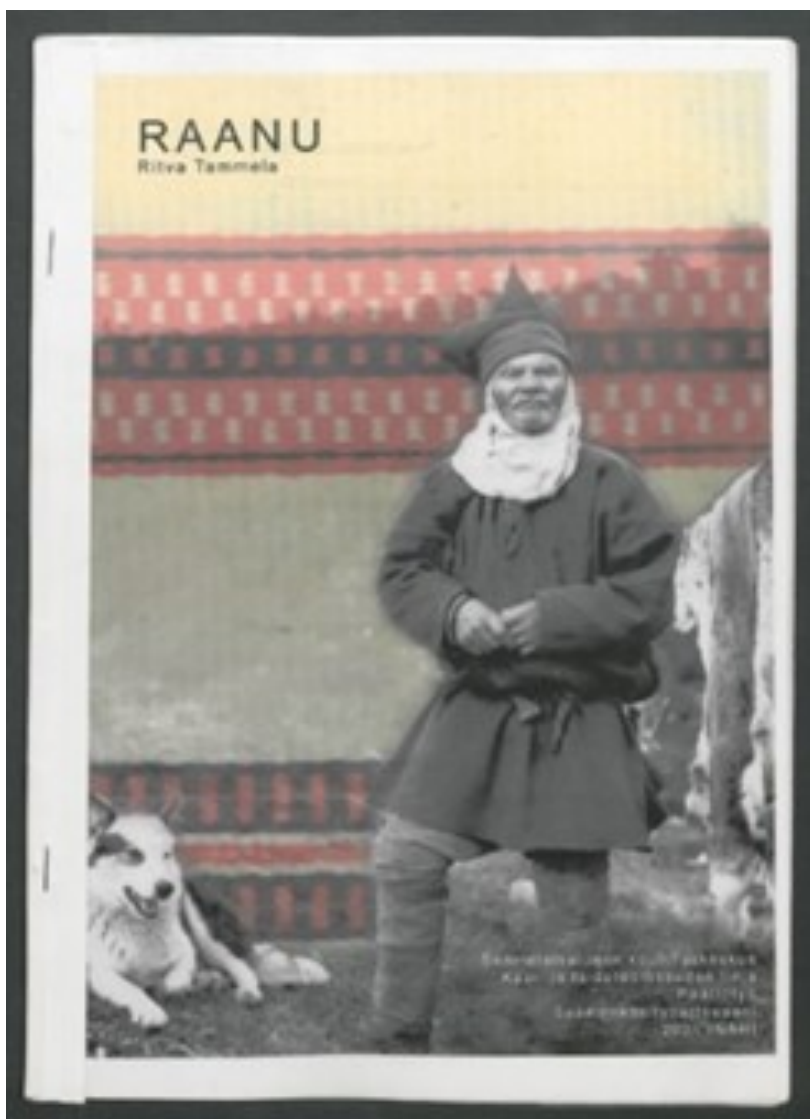
Duodji ovdal

Duodji lea árbevirolaččat leamaš árgabeaivvi, ealáhusaid ja eallinvuogi dárbbuid várás duddjojuvvon atnugávvut. Dat dahkkojuvvui ruovttus ja dáidu ohppojuvvui sohkaoktavuođas. Sihke almmáiolbmot ja nissonat duddjojedje. Duodji lea vuogáiduvvan johtti ja luonddu seastevaččat ávkkástalli eallinvuogi mielde. Materiála lea álo leamaš guovddážis duddjomis. Dasgo ávdnasat lea vižžojuvvon luonddus, daid ávnnasteapmi lea heivehuvvon lundui ja dan nuppástusaide, degomat mánu johtimii ja dálkái. Duodji lea nannosit oktavuodas maiddái árbevirolaš ealáhusaide, degomat boazodollui, bivdui ja guolásteapmái, mat buvttadedje ávdnasiid duodjái. Iešguđet guovlluid duodji lea vuogáiduvvan iežas birrasii. Mearrasápmelaččat geavahedje earálágan ávdnasiid go badjesápmelaččat, ovdamearkka dihte sávzza ullu ja náhki. Mearrasápmelaš duoji dovdetge earenoamážit sin ulloránuin.

1. **Guorahallet ovttas, mii lea árbevirolaš duodji:** Makkár biergasat duddjojuvvojedje? Masa dat geavahuvvojedje? Gii daid duddjui? Makkár ávdnasiin dat duddjojuvvojedje? Gos ožžo materiálaid?
2. **Lohket čoahkkáigeasu ránuš ja ságastallet:** Makkár lea ránu eallingeardi? Mot ránu geavahanulbmil lea rievdan geavaheami ja áiggi mielde? Manin? Masa don geavahivččet ránu?
3. **Ohcet internehtas govaid ohcansániin rátnu:** Makkár ođđa hámiid rátnu lea ožžon?

Rátnu

Ránu álgoálgosaš geavahanulbmil lea leamaš suddjet ja ligget olbmo árktaš dilis. Rátnu lea liekkas, geahpas ja dat ii luoitte čázi nu álkit čađa. Rátnu lei iežas áigge árvvus adnojuvvon gávpegálvu, mearrasápmelaččat mákse dainna juobe vearuid. Sii maddái lonuhedje ulloránuid badjesápmelaččaiguin birgui ja náhkiide márkaniin.

Ránu leat álgoálggus geavahan govččas. Dat lea leamaš liegga govččas biekkas dáluin ja goađis. Ránu lei álki maid fievrridit mielde, dasgo dat lei nu geahpas ja dan lei álki máhc-cut. Dat goikkai jođáneappot go duollji njuoskkadettiinis. Mearrasápmelaččaid rátnu, mii lei liekkas, iige luoitán čázi álkit čađa, lei vealtameahttun gálvu, ja dan sáhte geavahit maddái borjjasin. Badjesápmelaččat geavahedje ránuid govččas ja rátnu lei maid guđju gerresis. Noađdehearggi sealgái dan bidje noađi vuollái doavggusin. Loahpas guhká geavahusas leamaš duohpašuvvan ránuin gorro dálvegoađi loavdagiid. Ovtta loavdagii dárbašedje 5–6 ránu. Go nieida vulggii ruovttus, sutnje gorro ránuin gohteloavdaga.

Orrunviesuide sirdásettiin ránu geavahišgohte seaidnegovččas ja beaivegovččas. Suddjema sadjái rátnu lasihii ruovttu guoibmáivuoda. Seaidnái beassama maŋŋel rátnu rievdagodii, čáhppesvilges ránuid sadjái duddjogohte mánggalágan ivdnás ránuid. Duddjogohte juobe juo dáiddaránuid.

Gáldu: Ritva Tammela loahppabargu Raanu.

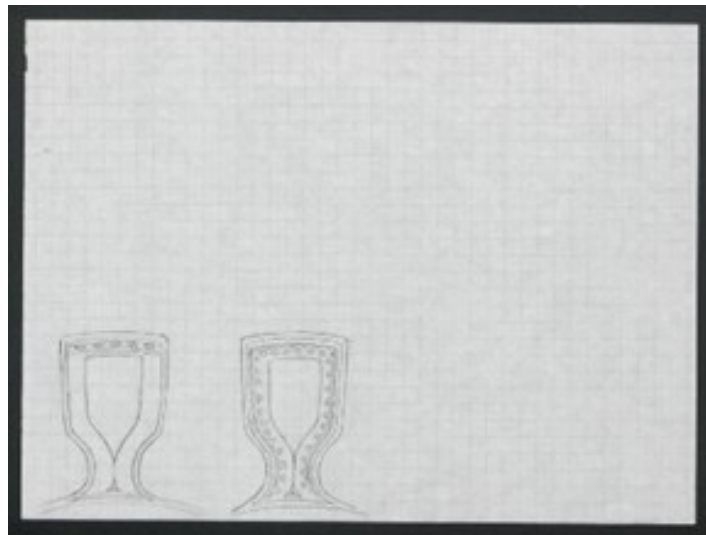
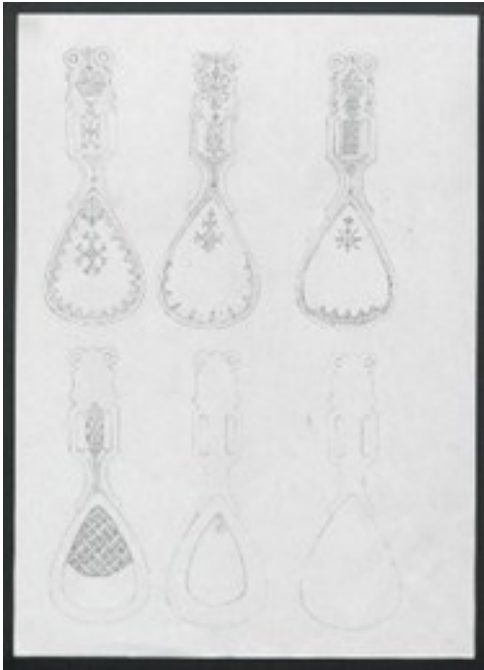
4. **Dutket Ilmari Laiti hápmosiid čoarveduoji hervemis:** Makkár gálvvuide son lea plánen hervema? Mot gálvvu hápmi váikkuha hervemii? Makkár hámit hervemis leat geavahuvvon?
5. **Hábme hervema atnugálvui,** omd. penálij, telefvdnii, čiknii dehe skáhppui. Sáhtát ávkkástallat Ilmari Laiti hápmosiid inspirašuvdnan ja sáhtát ohcat eambbo ovdamearkkaid hervemis internehtas ohcansániin čoarveduođji. Sáhtát ovttastahttit iešguđetlágan govvosiid. Ale goittotge kopiere mange gálvvu herveme aiddo dakkárin, baicca ráhkat iežat duddjonmálle.

Čoarve- ja dáktedujiid herven

Čoarve- ja dáktedujiid gohčodit namain *garraduodji*. Árbevirolaččat daid leat duddjon almmáiolbmot. Dábáleamos dákte- ja čoarvegálvvut leat niibenađat ja -dohpat, čoarvebasttet, nállogoađit, činjat ja muorragálvvuid hearvvat. Ovdamearkka dihte guvssi gevjii dehe muorraskáhu lohkkái sáhtta vuojuhit hearvan smávva muorra- dehe čoarvebihtá.

Duojár Petteri Laiti govvida barggustis *Saamelaiset: historia, yhteiskunta, taide* (*Sápmelaččat: historjá, servodat ja dáidda*) mot anolašvuhta dahká gálvvu čáppisin. Niibenađđa ráhkaduvvui gierdat garrage geavaheami. Dasa geavahedje bohccočoarvvi bihttán, gaskii lasihedje vissirsoagi, soahkebeassi dahje náhki. Dat dusto časkkástagaid čoarvebihtáid gaskkas ja dagahedje dan, ahte nađđa ii lean nu njalkkas. Materiálaid ovttastahttimiin šattai čáppa čargálaš nađđa, mii ii njalppet gieđas. Hearvás dohpa ulbmilin lea suddjet dearri nu bures, amas dat lábmet dan geavaheadđji. Dat duddjojuvvui gavvaris čoarveoasis, daningo dat gierdá eanet go náhkkedohppa. Go dáktedohppii dahkkojuvvojit ráiggit, dearri beassá vuoigijat. Seammás ráigen lea hearva.

Sápmelaš ornamentihkka dihtto eanemus čoarve- ja dáktedujiin. Hearvagovvosat gohppojuvvojit dábálaččat niibenjuniin ja báidnojuvvojit leaibeállosiin dehe gunain. Dála áigge dát valjit hervejuvvon ovdeš atnogálvvut leat šaddan bivnnut hearvagálvvut.

Govat: Ilmari Laiti arkiiva

Duodji dálá áigge

Duodji lea dálá áigge ollu earáge go árbevirolaš giehtaduodji, ja dan sáhttá bargat maiddái dihtoriin. Duoji hámit, ivnnit, hervemat, jurddašuvuohti joatkašuvvet girjjiid illustrašuvnnain, aviissain, plakáhtain, logoin ja neahtasiidduin. Daid sáhtášii gohčodit gráfalaš duodjin.

1. **Guorahallet ovtta**, maid visot sáhttá gohčodit duodjin: Sáhttágo čáppa-girjjálašvuohta leat duodji? Naba dáiddaduodji?
2. **Dutkka** Ilmari Laiti čohkken sámeplakáhtaid. Vállje ovtta ja analysere dan dárkileappot: Maid dat ovdanbuktá? Makkár ivnnit, hámit ja elementtat dain leat? Mot plakáhta elementtat laktásit sisdollui? Ságastallet loahpas ovtta plakáhtain.

3. Pláne plakáhta

- a. **Vállje** dutnje dehálaš duoji ja čále das: Gos leat ožžon dan? Man guhká dus lea leamaš dat? Maid don barggat dainna? Manin dat lea dehálaš dutnje?
- b. **Pláne** plakáhta, mas mitalat alccet dehálaš duoji mitalusa. Makkár beliid háliidat ovdanbuktit? Makkár ivnnit, materiálat ja tehnikkat heivešedje buktit daid ovdan? Don sáhtát geavahit plakáhtas hervema, man leat plánen ovdal.
- c. **Ollašuhte** plakáhta sárgumiin, málemiin, kollášatehnikkain* dehe digitálalaččat. Don sáhtát maiddái ovttastahttit tehnikkaid, omd. čuovgagovaid ja sárguma. Sáhtát ávkástallat barggustat čuovgagovaid, aviissaid, luondduávdnasiid dahje duodjemateriála.
- d. **Ráhkan** mitalit du plakáhtas: Maid du plakáhta mitala dutnje dehálaš duoji birra? Makkár ivnniid, materiálaid ja tehnikkaid leat geavahan? Maid don háliidit mitalit dainna
- d. **Lágidehket** plakáhtačájáhusa ja ovdanbuktet din bargguid. Juoge earáide mitalusa du barggu duogážis.

* Kolláša lea tehnikka, mas iešguđetlágan materiálat ovttastahttojuvvojit liibmemiin seamma bargui. Kollášas sáhtta prinsihpas geavahit man ihkinassii materiála, man sáhtta liibmet, degomat báhpáriid, muora, gággása, fiibera, kartongga, sátto jnv.

4. **Dutkka** Aune Kuuva dohkágovaid: Mii dain lea? Mot dat lea ráhkaduvvon? Gos dat leat geavahuvvon?
5. **Vihkkedallet:** Sáhttágo čuovgagovva leat duodji? Naba máinnasgirji? Makkár ovttaláganvuohta lea duoji ja girjji ráhkadeami gaskkas?

Gova: Aune Kuuva arkiva

6. Ráhkadehket joavkkus gova sátnevádjasis:

- a. **Oahpásmuvvet** sátnevádjasiidda ja välljehekhet dain ovtta:
- b. **Plánehekhet** illustrašuvnna sátnevádjasis:
- c. **Ollašuhttet** gova din välljen teknikain: (sárgumiin, málemiin, kollášateknikhain, govvemiin jnv.)

Ruovdi ruostu, muhto sátni ii boarásmuva.

Čállli giehta ollá guhkás.

Ii guhtege riegát ákšu gieđas.

Ii bargu olbmá bilis.

Girdi loddi juoidá gávdná, muhto dat guhte orru, ii gávnna maidige.

Dat guhte lea buot geahččalan, dat buot diehtá, guhte ii leat geahččalan, son gielástallá.

Buoret lea eanet jurddašit ja unnit sárdnut.

Ii boares beana ciela duššiid.

Ii áigi vuordde jos olmmoš ii leat geargan.

Áigi lea buoremus oahpaheadji.

Duodji boahttevuodas

Duojáriid veahkkín leat bohtán iešguđetlágan bargoneavvut, degomat 3D-simuleren. 3D-simuleren mearkaša golmmaolat plánema dihtoršearpmas, mas geavahuvvo dihtor veahkkín. Golmmaolat málle veahkeha buktaga hábmemis dehe dat lea buktaga ráhkadanvuodđu. Ođđaseamos teknikka golmmaolat simulereimis dahká vejolažžan 3D-prentema, mas málle šaddá printeriin ovdamearkka dihte plastihkas. Boahttevuodas 3D-simuleren soaitá ávkkástallojuvvot ain eanet duoji plánemis.

1. **Vihkkedallet:** Sáhttágo duojár geavahit 3D-simulereima? Makkár vejolašvuodaid dat fállá? Mot 3D-simuleren rievdata bargoproseassa?
2. **Dutket** Inka Kangasniemi plánen sápmelaš ávvudanruđa: Makkár govvošiguin ávvudanruhta lea hervejuvvon? Maid govvosa bokte háliidit buktit ovdan? Gávdnabehtetgo hervemis oktavuodaid árbevirolaš duoji hervemii?

Sámekultuvra -ávvudanruđa govvideapmi

Sámekultuvra -ávvudanruhta ovdanbuktá sápmelaččaid lagaš oktavuoda lundui. Ávvudanruđa árvoealli muittuha beaivváža fámus, mii láhčá ritmma sápmelaččaid jahkái. Sápmelaččat leat beaivváža mánát – ain dálá áigge sápmelaččaid njuorrada dat boddu, go beaivváža vuosttaš suotnjarat oidnojit guhkes, sevdnjes skápma maŋgel.

Sápmelaš guolástankultuvra eallá ja ávvudanruđa dovdobealli govvidage ovttá guolásteami vuogi, juonasteami. Ávvoruđa golmmačiegagat geardduhuvvojit sámiid orrunbirrasis mángga ládje symboliserejit ovdamearkka dihte sápmelaš siidda. Ávvudanruđa lea plánen anáraš Inka Kangasniemi.

Gáldu: Rahapaja

Gova: Inka Kangasniemi arkiva

3. **Oahpásmuva** AIDA-proševtta neahttasiidduin sámeniibi-nammasaš proševtta niibbiin: Makkár materiálaid hábmejeaddji lea geavahan? Makkár elemeanttat árbevirolaš niibbiid hámiin leat seilon sin bargguin?
4. **Vihkkedallet:** Sáhttago atnogálvu leat dáidda? Leatgo hábmejeaddji nuppástusat sámeniibbis duodji? Mii lea industriijalaš hábmemma ja duoji erohus?

Gova: Simo Heikkilä Leuku-proševtta arkiiva

5. Pláne niibbi:

- a. **Smiehta:** Masa áiggut geavahit niibbi? Leago dat atnogáivu vai dáidda? Geasa dat lea oaivilduvvon? Mat materiálat heivešedje dan duddjomii?
- b. **Bargga** niibbis málle ja ávkkástala 3D-simulerema dehe bargga málle buđaldanláirris.
- c. **Árvoštala bargoproseassa:** Mot 3D-simuleren earrána árbevirolaš duoji plánemis? Makkár vejolašvuočaid dat fállá? Makkár 3D-simuleren ráddje plánema, juos veardida árbevirolaš duoji plánenprosessii? Makkár ávki 3D-simuleremis sáhhtá leat duojárii?